

Između ekoloških načela i zbilje: pretpostavke kvalitete življenja u urbaniziranoj sredini*

Fedor Kriťovac

Institut građevinarstva Hrvatske, Zagreb

Sažetak

Polazeći od suvremene situacije u Hrvatskoj, a u odnosu na neke značajnije pokazatelje stanja i tendencija konstituiranja, promjena i operacionalizacija ekoloških paradigmi naselja (od teorijskih razina o koncepcijama urbane ekologije, međunarodno utvrđenih strategija razvitka i podmirivanja potreba za boravljenjem, radom, kretanjem itd., do primjera dobre prakse na lokalnim razinama) razmatraju se neke značajke zakonske regulative, uloge lokalnih zajednica, medija, reagiranja i ponašanja stanovništva te se iznose neke pretpostavke o razlozima postojećeg i predvidljivog stanja. Ocjenjuje se i zaključuje da postojeće stanje u Hrvatskoj, posebno u koncentriranim urbaniziranim sredinama, još nije postiglo usmjereno i usklađeno približavanje relevantnih ekoloških paradigmi naselja kao zahtjeva i izraza kvalitete življenja u izgrađeno i prostorno uređenim mjestima.

Ključne riječi: ekologija naselja i građanja, ekološke paradigme, kvaliteta življenja

Kada se pogledaju i upoznaju dokumenti u kojima se očituju spoznaje, dileme i proturječja, zaključci o ispunjavanju prethodno postavljenih ciljeva (ili pak o neočekivanim situacijama koje su nastupile), postavljaju pretpostavke o daljnjem razvitku kvalitete okoliša i kvalitetnog življenja te daju preporuke, smjernice, savjeti, odredbe i propisi – nesumnjivo je da se kao bitni postavljaju ciljevi i kriteriji smještaja, boravljenja i putovanja. I to tako da se prepoznaju vrijednosti i zahtjevi koji se mogu sažeti u »ekološku paradigmu naselja«: čovjek je taj, sam i u zajednici, koji, racionalno i emocionalno, čini dobro sebi i okolišu – u sadašnjosti, uvažavajući prošlost i brinući se za budućnost (a da za to nije dostatno htijenje, već opće i primjenjivo znanje, cjelovitost poimanja i primjereno ponašanje). Već se gotovo ritualno navode, kad je riječ o globalnim strategijama, iskazi iz AGENDE 21. Polovicom 1996. godine održava se Svjetska konferencija HABITAT 2, koja bi morala biti sukses zbiljanja, iskustava i namjera u zadovoljavanju svekolikih potreba obitavanja (u naseljima, zgradama i drugim situacijama) u okviru Svjetske strategije habitata do 2000. godine.¹ Niz je drugih programa i aktivnosti koji su postavljeni i funkcioniraju na međunarodnoj razini, posebice europskoj.

* Članak se temelji na autorovu izlaganju na znanstveno-stručnom kolokviju *Hrvatsko društvo pred ekološkim izazovima*, Zagreb, 29. ožujka 1996.

1 United Nations Centre for Human Settlements (Habitat): Global Strategy for Shelter to the Year 2000.

1. ZAKONSKE PRETPOSTAVKE

Uzmu li se u obzir zasad tri naša temeljna zakona relevantna za ovaj problemsko–tematski kontekst, a to su Zakon o zaštiti okoliša, Zakon o prostornom uređenju i Zakon o građenju,² ima opravdanja da ih se vidi na obzorju ekoloških paradigmi naselja. U prva četiri članka Zakona o zaštiti okoliša nije na razini ciljeva ništa bitno izostalo glede izgradbenog i uređenog prostora, a isto tako ni među osnovnim načelima zaštite okoliša, na što se odnose posebni članci (od 10 do 17). Projektivni je cilj (u čl. 2) »unapređenje stanja okoliša i osiguravanje boljih uvjeta života«. Tog bitnog određenja nema u nazivu samog zakona, pa to ostaje, do daljnjega, semantički nedostatak. Drugi članci usmjereni su operacionalizacijama i njihovim tumačenjima, zadajući da se donesu i druge važne uredbe kako bi zakon bio doista provediv. Zbiljski zahtjevi koji proizlaze iz opće ekološke paradigme naselja, a i samog ovog zakona, ne mogu stoga još provedbeno biti zadovoljeni. Ima teškoća i u definiranju osnovnih pojmova kojima zakon operira. Neke temeljne definicije ostale su neuvrštene (npr. kapacitet okoliša, ranjivost okoliša, učinkovitost okoliša), a ima i potrebe preispitivanja i dopuna pojmovnog tumačenja (npr. razlikovanje hazarda i rizika, poimanje kakvoće okoliša, razlikovanje prosudbe i procjene okoliša, upravljanja i gospodarenja okolišem). I u Zakonu o prostornom uređenju općim je odredbama (prva tri članka) podmireno načelo i ciljevi prostornih intervencija u odnosu na okoliš. Ipak, ovaj je Zakon manje precizan i buhvatav te već u ovim uvodnim dijelovima sadrži određenja kojih bi relativiziranje i arbitriranje, ili pak pragmatično moguće tumačenje, moglo izazivati niz teškoća ne samo akademske naravi (npr. što je ovdje »integralni pristup u planiranju prostora«, a što su »integralne vrijednosti prostora«; što bi bilo »racionalno korištenje prirodnih i povijesnih dobara«, pogotovo uz »usuglašavanje interesa korisnika prostora« te čime su određeni »prioriteti djelovanja u prostoru« itd.). Lapidarno se – kad se dolazi do razine operacionalizacije buduće izvedbe (gradnje ili uređivanja prostora i na druge načine osim gradnjom), tj. do **lokacijske dozvole** – spominju »mjere zaštite okoliša«, a da nije jasno na što bi se to sve odnosilo u pojedinim slučajevima. **Zakon o građenju**, kao izvršna i provedbena uredba, u uvodnom poglavlju – koje se naziva »Tehnička svojstva bitna za građevinu« – u određenim člancima zadaje što se sve zahtijeva radi osiguranja ljudskog života i zdravlja, ali i radi onemogućavanja ugrožavanja radnog i životnog okoliša općenito, a koje se javlja kao oslobađanje plinova, para i opasnih tvari (zagađivanje zraka i sl.), opasna zračenja, udari struje, eksplozije, zagađivanje voda i tla, nedogovarajuća rješenja postupanja s otpadom te vibracija i buka. Traži se i ušteda energije (čl. 10), ali samo u pogledu stanja i korištenja građevine, ali ne proizvodnje same građevine i građevinskih proizvoda koji su se za gradnju koristili. Mogući nedostaci koji su nastali u projektu moraju se slijedom kontrole otkloniti, a da ne dođe do nepovoljnog djelovanja na zdravlje i život korisnika. Provjere su još i kod dodjeljivanja građevne dozvole, uporabne dozvole za građevinu i kod inspekcijskih interventnih pregleda tijekom njenog korištenja. Ipak, niti taj postojeći zakon kao ni uredbe iz njega izvedene (o kontroli projekata zasada) ne omogućuju istinsku primjenu onih kriterija i vrijednosnih mjerila o kvaliteti građevine koji se odnose na kvalitetu življenja neposrednih korisnika i njenim postojanjem zahvaćenih osoba i dobara, da bi se moglo ustvrditi kako je ekološka paradigma naselja operacionalizirana za cjelokupan »životni tijek« građevine: od

² Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine 82/1994.; Zakon o prostornom uređenju, NN 30/1994.; Zakon o građenju, NN 77/1992., NN 33/1995.

njenog zamišljaja, programiranja, projektiranja, izvođenja, korištenja, održavanja, upravljanja, napuštanja i uklanjanja te eventualnog recikliranja. Načela i ciljevi ne mogu biti ispunjeni u potpunosti i to je bitno sadašnje ograničenje i ovog zakona.³

2. ULOGE LOKALNIH ZAJEDNICA

Ali, zakonska regulativa – čak ako je i proširimo za potrebe analitičkog i kritičkog pregleda (npr. Zakon o zaštiti prirode, Zakon o vodama, Zakon o zaštiti od buke, Zakon o otpadu, Zakon o zaštiti od požara, Zakon o sanitarnoj inspekciji, Zakon o zaštiti na radu itd.), posebno ako se još zadržimo i na onim zakonskim odredbama o kojima ovisi kvaliteta svakodnevnog življenja u urbaniziranim sredinama, kao što su Zakon o komunalnom gospodarstvu, a posebice Zakon o lokalnoj upravi i samoupravi (gdje se tek mogu operacionalizirati sva ona načela koja se odnose na pasivno i aktivno sudjelovanje građanina i građanstva u rješavanju problema stanja i kvalitete okoliša te pravo na javnost i dostupnost podataka, pravo educiranja i komuniciranja o okolišu itd.) – nije dostatna za prosudbu o zbiljskoj zastupljenosti ekoloških paradigmi o naselju.⁴ Dok su u modelu lokalne (samo)uprave postojale tadašnje općine i mjesne zajednice, u nekim su slučajevima (nema istraživački potvrđenih podataka iz kojih bi se mogle izvesti generalizacije) one bile stjecišta i središta interesa i konkretnih aktivnosti lokalnog stanovništva u rješavanju niza problema koji se tiču izgradnje, korištenja i održavanja **naselja**, a kadšto i **pojedinačnih objekata**. U malo kojem slučaju ekološki problemi ne bi bili prisutni, štoviše i naglašeni. Putem samodoprinosa stanovnika (uz pomoć općine ili grada ili bez nje) izvodili bi se pločnici, ceste, poboljšanja vodoopskrbe i odvodnje, plinifikacija ili kvalitativne dopune namjenskim sadržajima naselja (dječja igrališta, rekreacijski tereni i sl.). U slučajevima kada su ekološke smetnje bile izrazito nepovoljne ili ocijenjene rizičnim, a to je posebice kod postojećih i namjeravanih **deponija**, pojedinih **pogona** ili **prometnih problema** (sigurnost kretanja, buka, zagađivanje zraka), mjesne su zajednice funkcionirale kao mjesto organiziranog dogovora i otpora, iako obično kroz fokus NIMBY sindroma svoje vlastite teritorijalne i posjedovne zainteresiranosti. Stanovnici su se angažirali – a to čine i danas, osim reagiranja na već stvorene incidente i akcidente te očekivane **hazarde** – i na one što se kolokvijalno dobro razumije pod **oplemenjivanjem prostora naselja** (suprostaviti se npr. neopravdanoj ili jednostranoj sječi stabala, ali isto tako i saditi nova, sudjelovati svojim prijedlozima, inicijativama i radom na kvalitativnim dopunama i promjenama). **Mjesni odbor** je mjesto koje, prema spomenutom Zakonu o lokalnoj upravi i samoupravi, također pretpostavlja ovakve angažmane (vjerojatno su u Zakon inkorporirana dobra svjetska i europska iskustva o statusu i mogućnostima lokalnih zajednica). Kako to funkcionira u velikom gradu (pogotovo onom proklamiranih, a i zbiljskih metropolskih određenja, kao što je grad Zagreb), još nije bilo prilike vidjeti i istraživati, budući da lokalna samouprava još nije uspostavljena. U Zagrebu se lokalna zajednica javila i kao mjesto postavljanja i prosljeđivanja građanskih zahtjeva i protesta zbog dotrajalih i za normalno stanovanje neudobnih i nesigurnih stanova i zgrada, sagrađenih uz nedostatnu komunalnu

3 Vidi: Kritovac, F. (1993). Zdravstveni i ekološki aspekti u građevinskoj regulativi. *Građevinar*, 47(12):762–769.

4 Zakon o lokalnoj samoupravi i upravi, Narodne novine 90/1992. i 117/1993. U više članaka, od uvodnih nadalje, formuliraju se ciljevi, kriteriji i modaliteti sudjelovanja i komuniciranja javnosti o aspektima kvalitete življenja i okoliša.

infrastrukturu kasnih šesdesetih godina (tzv. »limenke« u Folnegovićevu naselju, naselju Borongaj itd.). Javljale su se na to i reakcije vlasti, a i samih građana, kao stereotipi omalovažavanja: besposleni stanovnici nemaju što drugo raditi negoli neprekidno gnjaviti s nekim izmišljenim ekološkim problemima oko otpada, pranja ulica i sl. Stanovnici, međutim, i **nemaju šansu da se kao subjekti i kao akteri suoče sa složenim problemima prostornog uređivanja** (od kojih se ni jedan ne može izuzeti iz zaštite i unapređivanja okoliša), gdje nisu, s jedne strane, realizirane odredbe spomenutog Zakona o lokalnoj upravi i samoupravi i, s druge, ako nije uspostavljen (ne samo formalno nego i stvarno) oblik građanskog udruživanja (za koji se neprikladno preuzima izraz: nevladine organizacije). Neke organizacije takvog statusa, npr. Zelena akcija putem »Zelenog telefona«, preuzimaju djelomično »podmirivanje« građanskih potreba komuniciranja o okolišu, a to su djelomično i nadoknade za nepostojeći upravno tijelo (ured ili služba za kontakte s javnošću Gradskog poglavarstva). Prema strukturi pitanja, upita i sugestija koje građani upućuju putem Zelenog telefona, interes je građana usmjeren ponajprije na ekološku dimenziju svakodnevice (otpad, zagađenost zraka, buka itd.), dakle na **dimenzije naselja i zgrade. Ne i na aspekte boravljenja** (stanovanja, radne sredine) i **planersko–razvojne aspekte**. Može se pretpostaviti da konkretan problem u određenog broja osoba koje se javljaju nadvladava potrebu za komuniciranjem, bez obzira na to ima li se želje i mogućnosti da se problem uopće i riješi.

Komuniciranjem, udruge građana nastoje izbjeći ili prevladati praznine zakonske obuhvatnosti.

3. NEKI MEDIJSKI ASPEKTI

Dosad nisu pouzdano identificirana niti su javno dostupna novija usmjerena istraživanja koja se odnose na medijske i komunikacijske aspekte problematiziranja ekološke kvalitete urbaniziranih sredina.⁵ Gradske rubrike i pisma čitatelja ipak se mogu uzeti kao indikativni pokazatelji prema kojima bi se mogla izvršiti i relevantna analiza tiska. Ali i u nedostatku takvih uvida ne mogu se ne primijetiti određene značajke: o ekološkim se dimenzijama naselja, predjela, lokacija i nastambi govori u prvom redu onda kada je posrijedi **incident ili akcident** koji se već dogodio ili bi se mogao dogoditi, ili se radi o pojavi koja se ne bi trebala svrstati u incidentne odnosno akcidentne, ali se doživljava kao nepovoljna i neugodna (jednokratno ili u kontinuitetu svakodnevice). **Subjekti reagiranja** su (zadržimo li se u granicama dnevnog i tjednog tiska i kontakata s lokalnim radijskim medijem) građani (pojedinci i profilirane skupine) i suradnici medija; u novinama će tekstem i/ili fotoprikazom reagirati stalni novinar ili urednik, ili će to učiniti građanin. Tek na razini redovitog izvještavanja o svom djelovanju ili ako je uspostavljena **neka polemička konfrontacija**, javljaju se i upravna tijela, javna poduzeća, tvrtke, građanske organizacije. Građanske su reakcije ponajprije prigovori i/ili upiti, iznimno pohvale, za uređenost, očišćenost bližeg ili daljeg okružja, za prisutnost i kumulaciju otpada (»divlji« deponiji u gradovima i na periferijskim rubovima naselja), stanje zelenila, senzorno osjetljiva zagađenja zraka

5 Vidi npr.: Cifrić, I. (1992). Socijalno–ekološke teme i sadržaji u »Vjesniku« i »Večernjem listu« od 1987. do 1990. *Socijalna ekologija*, 1(3):321–334; Čulig, B. (1992). Tko komu i zašto vjeruje u ekologiji – analiza izvora i subjekata informiranja. *Socijalna ekologija*, 1(4):447–458; Čulig, B. (1992). Ekološke orijentacije i informiranost o ekološkoj problematici. *Socijalna ekologija*, 1(1):19–35; Uzelac, V. (1992). Međunarodne aktivnosti i naobrazba u odnosu na okoliš. *Socijalna ekologija*, 1(3):407–411.

(vidljive pojave plinova i dimova, smrad), u normalnim granicama osjetljivost na buku i vibracije, smanjenu sigurnost kretanja (barijere, nedostatna rasvjeta, neuređenost podne plohe i nepogodnosti za vozila u javnom prometu i sl.). Reakcije se odnose s jedne strane na same pojave i njihovo djelovanje, ali isto tako i **na ponašanje građana i ponašanje inspeksijskih, policijskih i drugih tijela** te na uzročnike odnosno izazivaće (krivce – pod navodnicima ili bez njih). Bez podrobnih istraživaćkih uvida teško je odrediti kada se reagira na **tip pojave**, a kada i koliko na **konkretan događaj**. Generalizacije su pritom ne samo isključene već i dosta vjerojatne (kao npr.: ulice nisu nikada oćišćene, uvijek je gužva u tramvajima, voda je uvijek prljava i sl.). Percepcijska sposobnost za izbor, uoćavanje i valorizaciju konkretne pojave može biti vrlo sužena, ali je intenzitet tipskog reagiranja snažan i ustrajan po intenzitetu. Zbiljska stanja u mnogim slučajevima opravdavaju radikalizirajuću isključivost reakcija, ali time nije kompenzirana niska percepcija (obuhvat, strukturalna razraćenost i vrednovanje pojedinih elemenata i međudnosa u ostvarenoj pojavi). Na razini općeg analitićkog pregleda pokazuje se da je obaviještenost građanina koji pita ili protestira u osnovi niska. Ne zna se tko je odgovoran i obvezatan djelovati kontrolno, regulacijski te preventivno ili sanacijski. Prividan problemski izlaz jest u **imperativnoj neodređenosti**: »trebalo bi«. Zastupnici medija (novinari, urednici) rado će se nadovezivati na takve stavove istim prosudbama, preporukama i oćekivanjima, pridodajući i neizvjesnost nadanja i razoćaranja. Formulacije (u smislu refrena ili epiloga komentara događaja ili izjava građana koje daju sami mediji) ostaju u granicama **skepsa i defetizma** (kao: »nije to prvi put, ali, kao i uvijek, i ovog se puta ništa ne može ućiniti«, »ne treba nikome vjerovati« i sl.). **Optimistićka varijanta** tipa: »sve će biti sređeno«, »grad brine uvijek za sve, ne treba biti nestrpljiv« i sl., samo je druga strana istovrijedne medalje. Neki fragmentarni uvidi upućuju na praćenje poruka.⁶ Kada se radi o primjećivanju medijski upućivanih poruka o zašćiti okoliša i o gospodarenju otpadom (što se može uzeti kao konstitutivni element ekološke kvalitete u urbaniziranim sredinama) samo neznatna manjina, u uzorku građana Zagreba, nije registrirala ništa što bi se odnosilo na izdvajanje štetnog i korisnog otpada. Građani bi bili spremni javiti medijima o poremećaju u okolišu, ali uz ograđivanje: trebalo bi o tome najprije odlućiti. Ovakva je dilema na razmeđi **odgovornosti za preuzeto ponašanje i oportunitizma** (»postoje oni ćija je to briga«, »javio bih da nisam zauzet« i sl.). Zasad postoji mala spremnost građana da se radi rješavanja određenog problema koji su uoćili obrate **lokalnoj samoupravi** (mjesnom uredu).⁷ Prisutne su globalne i generalizirane predodžbe o tome zašto se uopće na medijima emitiraju razne poruke i upute o okolišu, gospodarenju njime i upravljanju u prostoru (briga za održivi razvitak, briga za budućnost ćitavog planeta), ali i interes za zbiljske komponente okoliša, one kojima se ostvaruje ekološka paradigma naselja (šćednja resursa i energije, **kako popraviti nastale šćete** u okolišu – ako je do njih došlo ili ako bi moglo doći). Operacionalizacija naćela je nejasna. Ni sebe same građani još ne vide kao prvorazredne subjekte i aktore kvalitativnih promjena u urbaniziranim sredinama, već intervencije oćekuju. Da se u građana Zagreba formiraju predodžbe i spoznaje o nužnosti organiziranog sustava na kojem poćiva i na kojem se može razvijati ekološki zrelo naselje, potvrđuju i uvidi⁸ u **razlikovanje upravljaćkih i izvršnih funkcija** kao bitnih u sređenom sustavu. Odvajaj

6 Anketno ispitivanje o reakcijama javnosti na medijski upućivane poruke o zašćiti okoliša i sustavu gospodarenja otpadom (1995). Zagreb: IGH.

7 Anketno ispitivanje građana Zagreba o izdvajanju korisnog i šćetnog otpada (1995). Zagreb: IGH.

8 Isto kao pod 7. Tijekom 1996. ova će istraživanja biti sažćeto objavljena u ćasopisu *Gospodarstvo i okoliš* i na IV. Simpoziju o gospodarenju otpadom u organizaciji ZGO Zagreb.

se politička funkcija (poglavarstvo) od neposredno operativne (javna komunalna poduzeća). Razlikuju se ekonomski interesi od komunalnog standarda kao javnog i privatnog interesa. Indikacije (za Zagreb) tiču se ponajprije postupanja i gospodarenja otpadom, no zanimljive su i značajne s obzirom na prožetost ekološkom paradigmatom, za kvalitetu življenja i općenito. Prisutna je diferenciranost istraživačkih uvida o kompleksnim situacijama urbaniziranog življenja, onim koje se dinamički isprepleću između **boravljenja i kretanja**: na javnim prostorima, radno i rekreativno profiliranim javnim i privatnim prostorima, prostorijama i objektima kao što su: privremene, adaptirane i provizorne nastambe prognanika i beskućnika, stambene jedinice, individualne kuće s okućnicama, višestambene i poslovne zgrade i blokovi, posebno profilirani boravci za razne tzv. marginalne grupe (od invalidnih do starijih i po spolu određenih, mladih itd.) u novim objektima, obnovljenim djelomično ili potpuno, rekonstruiranim, moderniziranim, zastarjelim, istrošenim, promijenjenih namjena itd. Takvi se uvidi u pravilu obavljaju kao redoviti **komplementarni istraživački uvidi** u pokazatelje **fizičkog stanja zgrada i uređenog prostora** (koji se mogu, barem pretežno, i kvantificirati) i, paralelno, pretežno kvalitativno obradivi uvidi u **stavove i ponašanja korisnika** dotičnih zgrada i prostornih konstelacija. Tome se pridodaju još i **posebni istraživački zadaci** koji su sadržajno–problemski naglašeni (aktualni, urgentni), kao i oni koji su usmjereni eksperimentu i razvoju.

3.1. Socijalno stanovanje

Koliko medijske obrade (dnevni i tjedni tisak i televizijski medij) mogu biti pojednostavljene, pokazuje pisanje i komentiranje o programu **socijalne stambene izgradnje (za Zagreb)**⁹ koji je sredinom 1994. godine odredilo Gradsko poglavarstvo. Namjera je da se hitro zadovolje potrebe socijalnih slučajeva (beskućnika, majki s djecom, onih koji su neupitno u posve substandardnim okolnostima itd). Ali na to se ne mogu svesti dimenzije socijalne stambene izgradnje i stanova. U takvoj je izgradnji važno da se usklade upravo socijalni odnosi i interesi. Pritom fizičko–građevne intervencije mogu biti minimalne. Kvaliteta socijalnog stanovanja svodi se na kvadrature i pretpostavljeni broj korisnika i ležajeva. A ako je takvo stanovanje dovesti u eksplicitnu vezu s ekološkom paradigmatom naselja, onda je tu mjesto npr. zaštićenim zajedničkim boravcima, solarijima–staklenicama, zelenim krovovima i fasadama, dohvatnosti vanjske prirode, korištenju kišnice za uzgoj raslinja i neke tehničke potrebe, odstranjivanju hazardnih građevnih materijala i proizvoda, olakšavanju pristupa i kretanja prema fizičkoj kondiciji i habitusu ograničenih osoba, povećanju mogućnosti autonomne regulacije mikroambijenata, uspješnom artikuliranju nadovezivanja privatnog, prelaznog i javnog prostora itd.

3.2. Ekskluzivno stanovanje

U ovom komentaru o medijskoj zastupljenosti ekološki usmjeravanih i prepoznanih vrijednosti u izgrađivanju naselja i življenja u njemu, navedimo jedan vrlo ilustrativan primjer.¹⁰ Taj se primjer odnosi na sjeverne predjele Zagreba, koji se također generaliziraju kao »atraktivna podsljemenska zona«, za koju kao da je neupitna upravo

⁹ Program socijalnih stanova donijelo je Poglavarstvo grada Zagreba u 1994. godini. Povremeno se u sredstvima javnog informiranja izvještava, ali bez problemskih obrada, o realizacijama objekata prema ovom programu.

¹⁰ Odnosi se na oglas tvrtke Rubikon Invest, objavljen u »Vjesniku« od 21. 1. 1996. godine.

njezina ekološka kvaliteta. Nakupine otpada, neregulirana sanitarna odvodnja, klišta, nedostupnost i prometna izoliranost, pomanjkanje javnih sadržaja i opremljenosti (koja mjestimično prilično nadmašuje područje Novog Zagreba kao »spavaonice«) opovrgavaju osnovanost podsljemenske idealizacije. Oglas (što je upravo medijski značajno) iz dnevnih novina, pod karakterističnim naslovom, »MI SPAJAMO USPJEŠNE«, daje tvrtka za posredovanje nekretninama. Istaknut je moto koji je relevantan za citiranje: »Bez obzira na društveni sloj i platežnu moć, život na sjeveru ostaje skuplji i kvalitetniji...« Nadalje, precizno se kaže: »Sociološki gledano, sjever Zagreba je sinonim otmjenog i izdvojenog načina života«. Zanimljivo je da se prihvaćaju, pa i ironiziraju valorizacije koje bi sloville kao nepovoljne, ali ih se ugrađuje marketinški pozitivno: »U središtu grada, ali i izvan njega, prometno bolje ili lošije povezan, ali uvijek udoban i gotovo aristokratski miran. Stambeni san gotovo svih slojeva metropole, ali i san prodornih i novopečenih zagrebačkih i hrvatskih poduzetnika«. I ovo je također značajno: »Osim realnih prednosti, sjever Zagreba nosi i tu važnu statusnu oznaku koja ga izdvaja od kvartova poput Dubrave, Sesveta ili Novog Zagreba«. A kad se opisuju pojedine kuće koje se u tom sklopu nude, javljaju se na primjer sljedeća kvalitativna određivanja: »... kad kažemo atraktivno, onda mislimo na blizinu grada sa svim njegovim sadržajima, a opet, s druge strane, mislimo na atraktivan položaj (priroda, zelenilo...), koji nam omogućuje ugodan i zdrav život«. Još ima, iz perspektive ovog rada, relevantnih izvadaka, kao: »položaj kuće uvjetuje mnogo svjetlosti u svim prostorijama«, »veliki dnevni boravci (...) s pogledom na voćnjake i šumu« itd. I kao sažetak: »Kuće i stanovi su u pravilu kvalitetno građeni, vrlo prostrani i svjetli, s prekrasnim zelenim okolišem.« A kao sociološki zaključak: »Predjeli u ovom dijelu grada su mirni, ugodni i izdvojeni od gradske vreve, i zbog profila svog stanovništva, vrlo sigurni i čuvani«. (Podrobnije se to odnosi na videoportafon, blindirana vrata, garaže na daljinsko upravljanje). Ovaj je oglas, u obliku ilustriranog promotivnog teksta, za zainteresirane vješto sročeno, zanimljiv po svojoj iskrenosti: umjesto nepokrivenih ekoloških obećanja, on jasno sociološki definira kome su ekološke kvalitete namijenjene i dostupne, bez obzira na to jesu li one na tom mjestu **zbiljski postojeće** kao prirodne, komunalne i izgradbene komponente kvalitete. Jasan je kriterij sociološke segregacije i odbacivanje bilo kakve iluzije participiranja u ponuđenim kvalitativnim vrijednostima. Jasnoća ovog medijskog i problemskog dokumenta značajna je još i s druge strane: naglašava se postavka da je kvaliteta prostorno i građevno ekološki kvalitativno uspostavljenog okoliša **zapravo zbroj pojedinačnih zahvata**. Gdje će ih biti više, po takvoj postavci, i gdje će oni zasebno biti vrijedni, ukupnost će time kvalitativno biti zadovoljena. Nesputanim privatnim inicijativama ništa ne stoji na putu da se natječu u kvaliteti, a da pritom bude ostvarivano i načelo »dobre prakse« i oglednog/uglednog primjera. Socio-ekonomsku pozadinu ovakvih postavki ovdje niti ne treba posebno objašnjavati.

4. PROMJENE EKOLOŠKIH PARADIGMI NASELJA

Strategije ekoloških paradigmi u odnosu na graditeljsko-prostorne uvjete **kreću istodobno i prema osnovnoj jedinici boravišnog zbrinjavanja i prema njihovim kompleksnim sustavskim tvorevinama**, kakvo je i naselje. (Zanemarimo ovdje klasifikacije i kategorizacije samih naselja.) Svjetske strategije nose interesne značajke visokorazvijenih zemalja odnosno grupacija, ali već zbog povijesnih i spoznajnih

pouka nastoji se konfliktni potencijal kompenzirati **modelima optimalizacije** u kojima će biti predvidljivo zadovoljeni i interesi i potrebe nerazvijenih dijelova svijeta i zemalja. Ekološke su paradigme naselja proživljavale svoje promjene. Razlikovati je moguće sljedeće karakteristične faze. »Problemi prve generacije« bili su **akutni problemi zagađivanja i onečišćenja** okoliša na pojedinim manjim i većim područjima. Oni su svladavani ponajprije tehničkim mjerama. (Odatle sintagma EKO–TECH.) U nas su ovakvi problemi uočavani i raspravljani kao problemi tzv. »paleotehničkog razdoblja« i sl.¹¹ Problemi »druge generacije« doslovce se šire. Oni, naime, ne mogu biti prostorno–interesno ograničeni, pa se javljaju kao **globalni**. Difuzniji su, ali zamršeniji. Uz njih se javlja sintagma EKO–TOUCH, tj. biti u cijelosti u dodiru s ekološkim određenjima. A taj dodir kreće u dubinu, od »površno–površinskih« pristupa, uglavnom određenih tehnički, prema vrijednosnim (**deep ecology**),¹² a istodobno je dodir prenesen u stalni analitički monitoring i simulacije mogućnosti planiranog i predvidljivog, da bi se otklonio dodir s aktiviranim hazardima i rizicima. Ekološka paradigma postaje i **preventivnom**: smanjiti rizik od poznatih i očekivanih, a i od nepoznatih i mogućih opasnosti metodama prosudbi i procjena rizika, uvođenjem kriterija **opreza**, upravljanja okolišem (**environmental management system**),¹³ a da bi se izbjegli troškovi u naknadama nastalih šteta, sanaciji i obnovi resursa te razni socijalni troškovi (narušeno zdravlje, radni potencijal itd.). Težište više nije na pretpostavkama o mogućim štetnim posljedicama, već na procjenama i utvrđivanju šteta za kvalitetu okoliša i života. Preispituju se i sami **temeljni pojmovi** u kojima paradigme počivaju, pogotovo oni u vezi s ekonomskim mjerilima i razvojnim ciljevima (eko–učinkovitost itd.). Kooperativnost osviještenih i kompetentnih sudionika nužna je pretpostavka. **Edukativni procesi** dohvaćaju i osnovno školovanje i »top management«. Istodobno neka je na djelu **centralizirana regulacija** stanja i procesa u okolišu i **regulacije na razini lokalnih zajednica s relativnom autonomnošću** (koja se, prema sveobuhvatnom hijerarhijski uspostavljenom modelu regulacije javlja kao deregulacija). U participaciji korisnika i ostalog građanstva ne računa se **samo sa suglasnošću s programima i planovima već i na angažman u poticajima i djelovanju**. Poticanje privatnih motivacija nije usmjereno samo privatnom vlasništvu ili posjedu već i na javne dobiti i dobra, te treba prihvatiti i određeno ograničavanje privatnog prava vlasničkog i posjedovnog korištenja u zalog uporabnog korištenja. Konceptijski se i metodološki u programiranju, planiranju i izvedbi prostorno–građevnih uređenja kao dileme i teški zadaci javljaju određenja **prioriteta**. Makar nije neizvjesno da treba prethodno zadovoljiti **niže razine egzistencijalne kvalitete življenja** (zaklonišni smještaj, opskrba vodom, evakuacija otpada, otklanjanje posljedica rata itd.), ne smije se zapasti u vulgariziranu opsjednutost prioritetima biheviorističkih zasada.

Gradovi su nezamjenjivi. Grad nema alternative kao urbani generator i opservatorij. Iako velike metropole svijeta nekontroliranim rastom, gustoćom stanovništva ili

11 Vidi npr.: Rogić I. (1987). Paleoindustrijska paradigma i razaranje grada. *Pogledi*, (1):169–180.

12 Pojam *deep ecology* kao određenje ekološke vrijednosne samosvrhovitosti odnosi se ponajprije na Arne Naessa, ali se javlja i u široj literaturi. Vidi npr.: Elliot, R. i Gare, A. /Eds./ (1983). *Environmental Philosophy*. Milton Keynes: the Open University Press.

13 Environmental Management System (EMS) nastoji se tijekom posljednjih godina uvesti kao kontrolno–regulacijski i valorizacijsko–evaluacijski instrument neobvezatne (u izričitoj zakonskom smislu) primjene. Namijenjen je ponajprije gospodarstvu, ali se kao relevantan povezuje i s potrebama lokalnih zajednica u identifikaciji i osiguravanju kvalitativnih odrednica okoliša. U 1995. godini model je formaliziran i posebnim međunarodnim standardom ISO 14000.

nedostatnom infrastrukturom umanjuju i poništavaju funkcionalne i simboličke vrijednosti grada, grad ostaje potencijal. Ali ne kao idealni, već kao realno ponuđeni. Procjenjuje se da **srednji gradovi razvijenih zemalja Europe imaju ona svojstva** prema kojima bi mogli biti svrstani u ekološki poželjne. Faze i razine kvalitete pojavljuju se i ovdje: na početnim se razinama popravljaju štete od opasnih utjecaja i nastoje prepoznati i svladati štetni utjecaji općenito. Kasnije se odvajaju potrebe i posebni zahtjevi skupina stanovništva, da bi tek u »participatornom gradu« građani, osim što bi ih trebali, i stvarali ekološka i zdravstvena poboljšanja.

5. POKAZATELJI I KRITERIJI, PLANERSKI PRISTUPI

Bez pokazatelja i kriterija ne mogu se formulirati ni provoditi programi i izvedbe ekološki **profiliranog prostornog razvoja**. Bez njih se ne mogu izvršavati **usporedbene analize**, što je jedan od preduvjeta svjetskih razmjera brige prema okolišu. Pokazatelji se, s jedne strane, moraju odnositi **na fizički mjerljiva i određiva svojstva** i pojave, a, s druge, na **socijalna događanja i stanja**. Pokazatelji su i kriteriji kojih se oni tiču i koje izražavaju, **kompleksni konstrukti o kvaliteti okoliša**.

Gradom se kao složenim sustavom zanima **urbana ekologija**, ne kao disciplinarna zasebnost u tradicionalnom znanstvenom pogledu, već kao polje interdisciplinarnih poimanja i djelovanja. Grad treba promatrati kao sustav koji s jedne strane prima, a s druge daje, zadržavajući pri tome ono što mu specifično treba. Problem je pritom da se ono što grad »izbacuje« ne javi kao neiskoristivost i šteta, opterećenje za gradsko uže i šire područje, regiju, zemlju i državu, nego da bude ili ponovno iskoristivo ili neutralizirano. Ovakvom se modelu ne može odreći, ma koliko konceptijski bio i problematičan, **pogodnost za planerske operacionalizacije**.¹⁴ Termini i izrazi koji će se najčešće susretati u literaturi o urbano–ekološkim predmetima jesu npr. *urban ecosystem, eco–urban planning, Stadtökologie, Öko–stadt*. Rijetko će se susresti pod takvim izrazima konceptijski modeli koji bi se **držali naivnih modela poistovjećivanja grada s bioekološkim zajednicama**. Vrijeme je šezdesetih godina ovog stoljeća kada se pokušavalo utvrditi analogije grada i prirodnih živih organizama.

Metaforički, ali i morfološki, urbane su aglomeracije nastojale oponašati rast i razvoj živih stanica, a zgrade su identificirane s pećinom ili cvijetom.¹⁵

Prostorno–građevni se zahvati— od pojedinačnih zgrada do prometnica i većih prostorno–građevnih kompleksa — s jedne strane kritički vrednuju **kao agresivni postupci prema datoj prirodi**, a, s druge strane, teži se, artifičijelnom komplementarno pridružiti dane prirodne vrijednosti i eksploatirati ih. Težište je sve do sedamdesetih na zaštiti prirode, ali ponajprije kao danim, raspoloživim vrijednostima, a ne na genetskom i resursnom potencijalu. Tek od sredine sedamdesetih, nakon Prve svjetske konferencije o zaštiti okoline 1972., pogled se, holistički, dugoročno usmjeruje prema urbanim aglomeracijama: od naselja do svjetskih metropola. Takav »mekši« sustavski

14 Za *flow* modele urbanoplanerskih strategija može biti karakterističan npr. model ESUD (Ecologically sound urban development) koji je do 1992. razradivan u Nizozemskoj (Netherlands National Physical Planning Agency, the Directorate General for the Environment, municipalities of Breda, Dordrecht and Zwolle, Insitute for Forestry and Nature Research), a publiciran 1994. godine.

15 O organizaciji i modelu mreže Zdravih gradova u Hrvatskoj objavljen je izvještaj o razdoblju od 1988. do 1993. godine. Uspostavljen je ured projekta u Zagrebu pri predstavništvu Svjetske zdravstvene organizacije za Hrvatsku.

pristup udaljava se od tehničko–tehnoških kibernetički inspiriranih modela i kompleksno se oplođuje na inter– i transdisciplinarnim spoznajama, priklanjajući se i razvojno pozitivno određenoj kategoriji kaosa.

6. MODELI I PROGRAMI

Premda bi, držeći se ciljeva i načela »ekološkog doba«, a i operativno primjenjivih znanja (podataka, informacija, metoda, instrumenata), bilo moguće nastaviti u prostornom razvojnem i provedbenom planiranju, projektiranju, izgradnji i komunalnom uređivanju prostora »novim smjerom«, pokazalo se da ozbiljan provedbeni pristup zahtijeva uspostavljanje i provođenje nacionalnih, međunarodnih i svjetskih strategija. Već nazivi govore o odluci da se ekološki inspirirane vizije i iskustva artikuliraju urbanim sredinama unesu u posebne zadaće; projekt OECD–a koji je već u tijeku zove se, primjerice, The Ecological City; UMP (Urban Management Programme) je zajednički program Svjetske Banke (World Bank), UNDP i UNCHS; Metropolitan Environmental Improvement Programme je također program UNDP i World Bank itd. Odgovarajući programi i aktivnosti uspostavljaju se i na razini gradova i naselja (od npr. Calcutta's Urban Development Programme do lokalnih koncepta kao npr. Entwicklung Erfurts zu einer gesunden Stadt bis zum Jahr 2000 itd.). Makar svojim nazivom globalni i lokalni programi i projekti teže sveobuhvatnosti, na djelu je sadržajno–problemska fragmentacija: negdje su prioriteti u zaštiti tla, negdje problemi procesiranja otpada, negdje prometa, informacijsko–komunikacijske povezanosti itd. To je i razumljivo jer se kriza, ovisno o društvenim, posebice ekonomskim i povijesnim uvjetovanostima nejednako dohvaća pojedinih sredina. Ali razlog fragmentacijama ne mora biti samo to već i interesi – od disciplinarno razdvojenih (u prvom planu će biti eksponirani različiti aspekti i eksperti: bilo zdravstveni eksperti bilo »prirodnjaci«, »energetičari«, povijesničari, urbanisti, itd.) pa do izrazito komercijalnih i politički vidljivih i nevidljivih interesa. Formiraju se konkurentsko–konfliktni, a ne samo kolegijalno–kooperativni odnosi. Pothvati koji su već učinjeni i koji su u tijeku redovito imaju neki svoj usporedbeni reper u nacionalnim ili u internacionalnim razmjerima kako bi mogli poslužiti kao dobar (ili eventualno i loš) primjer. Mogu se podijeliti u dvije skupine: poboljšavanje postojeće situacije (u jednom ili više nepovezanih ili povezanih aspekata) i novi, tzv. pilot–projekti, koji imaju svojstva eksperimenta i šansa su za određene inovacije. Birokratizirane tradicionalne djelatnosti koje bi sadržajno–problemski morale biti najbliže programima na ekološkim paradigmatama održiva razvitka (a to su npr. sanitarno–higijenske inspekcije, komunalne službe i inspekcije, upravne strukture nad prirodnim i kulturno–povijesnim predmetima) mogu više otežavati negoli inicirati i podupirati ekološke zamisli i programe, krećući se ili stojeći inertno u uskim koridorima svojih mogućnosti i nešto širim prostorima svojih ovlasti. Usput, možemo se zapitati kako to da Ekološki projekt Zagreb (pokrenut 1994. godine, s gotovo desetogodišnjim zakašnjenjem u odnosu na razvijene europske zemlje) nije nastavljen. Nije apsolvirana ni temeljna odrednica: pribiranje i osiguravanje dotoka podataka i informacija o urbano–ekološkom stanju i profilu grada, uz potrebne analize i zaključke. Potencijalna je opasnost da stvaranje baze i banke podataka te monitoringa koji ih napaja postane samosvrhovito. No i takav je rizik prihvatljiviji od regresivne stagnacije. Revitalizirani projekt Svjetske zdravstvene organizacije, ZDRAVI GRADOVI, u koji su već uključeni i Zagreb i još neki hrvatski gradovi, mogao bi biti nekim zamašnjakom.

7. GRAĐANI I GRAD

Bez građana nema ekološki živog grada (iako je u ekološkoj paradigmi relevantan grad i kao mrtav grad). Spoznaje i razmišljanja, istraživački još nepotkrijepljena, upućuju i na sljedeće pretpostavke: deklarativni, a i s uvjerenjem prihvaćeni stavovi o ekološkim načelima i kriterijima kvalitetnog življenja u urbaniziranoj sredini **nisu jamstvo u mnogome oprečnoj zbilji**. Parcijalizacija i fragmentacija interesa i aktivnosti jedna je od prvih kočnica. Neko ekološko pitanje ili primjedba – dolazi li od građanina – čut će se kao neprimjereno upuštanje u nešto na što imaju pravo samo specijalisti. Očekivat će se reagiranja opće naravi: primjerice, primjedbe na uređenost nekog dijela grada ili grada u cjelini, dok su reagiranja u vezi s posebnim aspektima očekivana tek ako su akcidentalna ili na neki način akutna. Može se biti zabrinut ili protestirati zbog nekog razloga, ugrožavanja, ali rijetko zbog ukupne kvalitete nekog izgrađeno–prostornog područja. Na takvo reagiranje navodi, između ostalog, i **organizacija kontrolno–regulacijskih mehanizama koje u urbaniziranoj sredini predstavljaju određene inspekcije**: sanitarna, komunalna, prometna, tržišna, veterinarska, turistička te policija. Svaka ima svoju nadležnost i ne tiče je se **opće kvalitativno stanje**. Na građaninu je da izborom prioriteta pokuša naći kompenzaciju fragmentaciji. Postoji doduše i posebna **ekološka inspekcija**, no ta je, barem u odnosu na urbanu svakodnevicu naselja, deklarativna i nevidljiva. Organizacijska, ali istodobno i sadržajno–problemska fragmentacija sili građanina i na fragmentaciju percepcije te na utrošak vremena i energije koji se bez velike motiviranosti neće činiti racionalnim. Ovakva distribucija ne javlja se samo na javnom prostoru, već se na modificirani način javlja i u stanu, u zgradi, radnom prostoru; što ima, postaviti će si korisnik silom prilika pitanje, inspektor zaštite na radu sa zelenilom u krugu tvornice? A što bi tek imao dimnjačar s vodoinstalatrom ili krovopokrivačem? Postoji li uopće netko ili neki oslonac da bi se dobilo odgovor, kad se kupuje, prodaje, iznajmljuje ili unajmljuje kuća ili stan: kakva bi, u cjelini, bila **ekološko–zdravstveno uporabna kvaliteta određenog stana, zgrade, susjedstva ili dijela naselja**? Treba li čekati incident u obližnjem lokalnu da se shvati što znači komunalna buka, treba li tek nakon zvuka pile postati svjestan da su pala obližnja stabla, a zajedno s njima i ptičja gnijezda, kao i da je smanjena količina emisije kisika i ugodnih mirisa i strujanja? Može li se povezati dječja igra na obližnjoj livadi, gdje se grade kuće od kartonskih kutija, s prekrcanim kontejnerom za karton, ukoliko takav uopće i postoji? Čija je zapravo stvar pločnik zapriječen automobilom pod stalnim ispušnim pogonom, koji vlasnik istodobno »dotjeruje« deterdžentom? A kako je taj kraj, u kojem se radi ili stanuje, izgledao prije deset, dvadeset ili sto godina; može li se zamisliti njegova budućnost?

Površnost je daljnje ograničenje koje se i medijski njeguje: naprosto možemo biti sigurni da će gotovo svako komunalno gradsko uređenje (pogotovo ono koje se najavljuje kao važan gradski pothvat) biti označeno kao – »šminkanje«. Ono se, takvim slijedom, javlja i kao jednokratno, ali i kao periodično. Kada bi jedna sredina bila ležerna, dozvoljavajući autoironiju, bogatstvo metafora umjesto dosadnog administrativnog govora, »šminkanje« grada, zgrada, parkova, imalo bi drukčiju **konotaciju** negoli kad ono slovi kao važan, a i završan »kozmetički« čin. Uspjelo je, naime, »šminkanje« dovoljno kao ispunjenje kvalitativnog cilja uređenja prostora. Ne treba se opterećivati time što je ispod »šminke«, bilo da su to sputano korištenje zasađenog stabla u betonskom kavezu ili problemi sigurnosti kretanja dječjim i invalidskim kolicima.

Usvojeni obrasci ponašanja mogu biti potvrda uspjele provedbe načela. Međutim, takvi su postupci možda samo **prezeti kao rutina**, bez želje i imaginacije dogradnje, izvježbani u bojazni od učinkovitih sankcija, nestabilni, podložni da se žurno izmjene čim bi se za to našao razlog u solidarnosti i toleranciji: »i drugi čine isto«. Nije stoga svejedno ostavlja li se otpadak u posudi **spretno**, nego i s kakvim **uvjerenjem**. I samo stanovanje može biti rutinskim bez obzira na razinu uporabne kvalitete. Nije osviješteno korištenje prostora i opreme stana, već prihvaćanje stereotipa da se stanuje u »komfornom« ili na slične načine atribuiranom stanu (pa tako slično i u »zdravom« stanu ili »bioekološki atraktivnom« stanu ili hotelu, ili naselju). Podjela između verbalizirane ekološke paradigme naselja i zbiljskog stanja interijera i eksterijera očita je, primjerice, u osnovnim i srednjim školama. Ni nastavnici ni učenici ne prepoznaju ekološka upozorenja i pozive iz neposrednog okruŹja u kojem se kreću i u kojem borave. Nađu li se neki od njih i kao privrženici protestnih nastupa negdje na licu mjesta, nije sigurno ne brane li pritom samo načela ili i zahtjeve za zbiljskom promjenom.

Ovo je nekoliko mogućih ilustrativnih primjera. Uzmimo li se kao indikativni, na njima valja graditi i provjeravati ih istraživački. U domaćoj sredini (pomišljamo ponajprije na Zagreb) ekološka načela i zbilja još nisu bliski, Kvaliteta urbanog življenja još je uglavnom neproŹivljavana, a željena i očekivana tendencija svjetskih ekoloških pomaka paradigmi i praksi koje će se, predvidivo, i u nas očitovati.

8. ZAKLJUČAK

Ekološke paradigme naselja (koje su proŹete održivošću razvitka) predmet su oduševljenja, sumnji, rasprava, promišljanja, dogradnji, promjena. Teško ih je uopće i prihvatiti kao cjelinu. Ipak, određeni se konsenzus formira na razini svjetskih i međunarodnih te s njima povezanih nacionalnih, regionalnih i lokalnih zajednica i institucija. Institucionalizirano potvrđene ekološke paradigme temelj su izradi i izvedbi svjetskih i međunarodnih strategija i programa koji sežu i do lokalne razine. Nastoji se, uz uvaŹavanje svih relevantnih posebnosti, zadržati holistički sadržajni i vrijednosni pristup, pruŹajući u tome i operativnu potporu: raznim smjernicama, preporukama, uputama, savjetima, općim i primjenjivim znanjem i o okolišu, prostoru, građenju, komunalnoj uređenosti, prirodnim i kulturnim dobrima itd. NuŹni su regulacijski instrumenti u međunarodnim i nacionalnim razmjerima. Ako takve pretpostavke nisu ispunjene, ili barem ne potpuno i cjelovito — kao što je danas i u nas — praktično preuzimanje paradigmi je onemogućeno. Zakonski oslonci, kako oni obvezatni u primjeni, tako i oni preuzimani dobrovoljno (a ipak i prisilno u ekonomskoj i kulturnoj konstelaciji) nisu dostatni. Pogotovo ako uzmanjka aktiviranje lokalne razine i lokalne zajednice u samoupravi i upravi.

AngaŹiranje stanovništva određuju i mediji, sredstva redovitog informiranja ponajprije (televizija, radio, novine), no njihovo djelovanje nije temeljito i redovito istraŹivano, pogotovo s obzirom na raznovrsnost sadržaja, poruka i vrijednosti koje su emitirane. S jedne strane, potiču se kritički stavovi i kretajna pobuđenost, daje se praktična poduka, a, s druge, zavodi se površnošću, pothranjuje fragmentacija i parcijalizacija percepcije o okolišu i njegovom kvalitativnom ustrojstvu. Tome pogoduje administrativna inercija i birokratizacija u organizacijskoj postavi uprave, ponajprije u službi inspekcija koje se odnose na prostorno uređenje, građenje, komunalne djelatnosti, promet itd. O stanovništvu se — ponajprije o građanima — ne može govoriti kao o socijalno homogenoj, već kao o stratificiranoj i prostorno segregiranoj

skupini, što se u prostoru pokazuje i medijski i manifestno – od položaja tzv. marginalnih segmenata (djece, starijih, bolesnih, žena itd.) do onih izdvojenih po statusu i moći. Stanje na svjetskoj sceni je kompleksno, a na domaćoj pogotovo. Paradoksalno, i zato, što još nije svjetski dostatno usloženo. Želi li se smanjivati rascjep između načela i svakodnevnice u obuhvatu ekoloških paradigmi, traži se određena disciplina međunarodne suradnje i preuzimanje iskustva kao kontrole vlastitog stanja i primjerenih primjena. Nije velik prostor koji se istraživački može oploditi izvan institucionaliziranih okvira za znanstvenoistraživački rad, a zahtjevi provedbe ekoloških paradigmi u graditeljsko–prostornoj praksi još su (interesno potaknuti i uvjetovani prvenstveno pragmatički) skromni i neizvjesni. Subjekte i aktere bržeg približavanja zbilje i ekoloških načela u urbaniziranoj sredini nije zasad u nas jednostavno identificirati.

LITERATURA:

- Barraque, B. J. (1995). Social and Environmental Consequences of the Development of Urban Technologies. U: Lawrence, R. J., **Meeting the Challenge: Barriers to Integrated Cross-Sectoral Urban Policies. Urban Policies to an Environmentally Sustainable World** (str. 101–114). Stockholm: Swedish Council for Planning and Coordination of Research.
- Cifrić, I. (1995). Razvoj i okoliš u Hrvatskoj – procjena stanja i očekivanja. **Socijalna ekologija**, 4(2–3):149–170.
- Cooper, E. D. (1992). The idea of environment. U: Cooper E. D. i Palmer J. A. (Eds.), **The environment in question. Ethic and global issues** (str 165–180). London: Routledge.
- European Communities (1994). **Visions and Actions for Medium-sized cities. Reports from the European Workshops**. Luxembourg.
- European Commission DG XVI. (1994). **European Sustainable Cities**. Aalborg.
- European Commission (1995). **Global environmental change and sustainable development in Europe**. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities.
- European Commission (1994). **European Sustainable cities: good practice guide**. Brussels: EC.
- European Foundation for the improvement of living and working conditions (1992). **Cities and Global Environment**. Dublin: EF/LW.
- ICLE (1995). **European Local Agenda 21 Planning Guide**. Brussels: European Sustainable and Towns Programme.
- Keating, M. (1993). **Program za promjenu: popularno izdanje Agende 21 i drugih programa iz Rija** (prijevod). Zagreb: Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša Republike Hrvatske.
- The National Board of Housing, Building and Planning (1995). **The Ecological City. The Swedish Report to OECD**. Stockholm.
- Stich, Porger, Steinbach, Jacob. (1992). **Stadtökologie in Bebauungsplanen**. Wiesbaden: Bauverlag.
- Tjallingii, S. (1994). An Ecological Approach to Urban Planning: Strategies and Guiding Models. U: **Sustainable Urban Development Research and Experiments** (str. 17–52). Delft: Delft University Press.
- World Health Organisation (1994). **Healthy Cities Project Review 1987–1991**. Copenhagen: European Office.
- World Resources Institute (1992). **Developing Environmental Indicators**. Washington: WRI.

BETWEEN ENVIRONMENTAL PRINCIPLES AND REALITY: PRE-SUPPOSITIONS OF THE QUALITY OF LIVING IN URBANIZED MILIEU

Fedor Kritovac
Civil Engineering Institute of Croatia, Zagreb

Summary

Starting from the contemporary situation in Croatia, and in relation to certain significant indicators of the present state and the tendencies in design, change, and operationalization of environmental paradigms of human settlements (from theoretical-level conceptions of ecology and internationally established development strategies to the examples of satisfactory practice on local levels), the author discusses some characteristics of legislative regulation, the role of local communities and media, reactions and behavior of inhabitants, and gives some pre-suppositions on the reasons of the present and predictable situation. It is concluded that present state in Croatia, especially in concentrated urbanized milieus, has not yet achieved directed and coordinated approaching of relevant environmental paradigms of settlements as demands and expressions of the quality of living in architecturally and physically planned settlements.

Key words: ecology of settlements and building, environmental paradigms, quality of living

ZWISCHEN ÖKOLOGISCHEN PRINZIPIEN UND REALITÄT: ANNAHMEN ZUR LEBENSQUALITÄT IN URBANISIERTER UMGEBUNG

Fedor Kritovac
Kroatisches Institut für Bauwesen, Zagreb

Zusammenfassung

Ausgehend von der gegenwärtigen Situation in Kroatien und in Bezug auf einige bedeutendere Indikatoren des Zustands und der Tendenz hinsichtlich des Aufbaus, der Änderung und des Einsatzes ökologischer Siedlungsparadigmen (von theoretischen Ebenen über Konzepte der urbanen Ökologie, international festgelegten Entwicklungsstrategien und der Befriedigung des Bedarfs nach Aufenthalt, Arbeit, Bewegung usw. bis hin zu guten Praxisbeispielen auf lokaler Ebene) werden einige Merkmale der gesetzlichen Regulative, Rollen der örtlichen Gemeinschaften, der Medien, Reaktionen und Verhaltensweisen der Bevölkerung erörtert und einige Annahmen über die Gründe der bestehenden und der vorauszusehenden Lage angeführt. Das Urteil und die Schlusfolgerung des Autors lautet, da die gegenwärtige Lage in Kroatien, insbesondere in konzentrierten urbanen Umgebungen, noch nicht die zielgerichtete und abgestimmte Annäherung relevanter ökologischer Siedlungsparadigmen als Anforderungen und Ausdruck der Lebensqualität in architektonisch und baulich eingerichteten Räumen erreicht hat.

Grundbegriffe: Siedlungs- und Bauökologie, ökologische Paradigmen, Lebensqualität